

พัฒนาการของการศึกษาที่ยั่งยืนตามแนวพุทธศาสตร์ The development of a sustainable Buddhist education

พระครูนิพัทธ์กัลยาณวัฒน์ (คนอง กल्याณธมโม)¹
Prakrunipatkalayanavatna (Kanong kalyandhammo)
พระศรีโสภณ ปภัสสรโร
Prasornsophon pabhassaro

บทคัดย่อ

การพัฒนาของการศึกษา เจริญมาโดยลำดับตั้งแต่สมัยโบราณ ด้วยการเรียนการสอน ที่มาจากการทำให้ดูแล้วทำตามๆ กันมา จนเริ่มเข้าสู่ในยุคที่มีอารยธรรม การศึกษายุคแรกจะเป็น การศึกษาในเรื่องของขนบธรรมเนียม ประเพณี อารยธรรมของแต่ละท้องถิ่นที่ตนอาศัยอยู่ ส่วนใหญ่เน้นไปที่การดำรงชีวิต การเอาตัวรอดจากภัยธรรมชาติ หากไม่มีการศึกษาต่อๆ กันมาแล้ว คง ไม่มีสิ่งประดิษฐ์ใหม่ๆ ที่มาช่วยให้การดำรงชีวิตของมนุษย์สะดวกสบายขึ้นอย่างเช่นทุกวันนี้ การศึกษาจึงมีความสำคัญยิ่ง จึงควรที่จะพัฒนาให้ยั่งยืนสืบไป องค์ประกอบของการศึกษาที่ยั่งยืน ได้แก่ การดำเนินงานของการศึกษา การตัดสินใจการศึกษา การสร้างคุณภาพของชีวิต โดยทั่วไป จะเป็นการศึกษาที่ยั่งยืนได้ ต้องมีการพัฒนาหลักสูตร พัฒนาคณาจารย์ มีเป้าหมาย และมี ผลสำเร็จ นอกจากนี้แล้วจะต้องนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาใช้คู่กับการศึกษา เพราะ พุทธศาสนานั้นสอนที่จิตใจ เมื่อมนุษย์มีจิตใจที่ดีแล้ว สังคม สิ่งแวดล้อมก็จะดีตามไปด้วย ดังนั้น การจะพัฒนาการศึกษาให้ยั่งยืนได้ยาวนานนั้นต้องพัฒนาตามแนวพุทธศาสตร์ ซึ่งยึดหลักการ พัฒนามนุษย์เป็นสำคัญ โดยใช้หลักไตรสิกขา, สัมมาทิฎฐิ, มัตตัญญูตาและมรรคมืองค์ 8 เป็นต้น เมื่อมนุษย์มีความพร้อมสมบูรณ์ในจิตใจแล้ว การกระทำที่แสดงออกก็จะมีมีพิษภัยต่อสังคม ส่วนรวมและสิ่งแวดล้อม จะเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ส่งผลเป็นความสุขสมบูรณ์ ทั้งในทางโลก ปัจจุบันนี้และมีความสุขเมื่อละโลกไปแล้ว เพราะได้ส่งต่อความดีงาม ความสมบูรณ์ไว้ให้คนรุ่น หลังต่อไป อย่างเป็นไปรู้จบสิ้น

คำสำคัญ: พัฒนาการ,การศึกษาที่ยั่งยืน , แนวพุทธศาสตร์

Abstract

The development of education Progressively from ancient times. With learning. From the make and see to do it. It began in the era of civilization. Early education is a study of the civilization and traditions of each locality. Living Most

¹ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์ E-mail.worrakrit6994@gmail.com

focus on living. Surviving from natural disasters. If you do not have any further education. There are no new inventions. The source of the human life is comfortable. Like today Education is important. Should be developed sustainably. Components of sustainable education include: The operation of education, Educational decision, Creating quality of life In general, it is a sustainable education. Must have Develop courses Human development. Goal and success In addition, the Buddhist principles must be introduced. Adapted to study. Because Buddhism teaches the mind. When people have a good heart. The environment is good, too. Therefore, the development of long-term sustainable education. Must be developed according to Buddhist principles. The principle of human development. Using the Tīrīkikā X. Saṃmā thiṭṭhi , Maṭṭayyutā, and Magga 8 etc. When human beings are ready in mind. The action is not harmful to society and environment Will be the same. The result is complete happiness. In the world today and happy when the world is gone. It has passed the good. Complete the following generations. Interminable.

Keyword: Development of education, Sustainable Education Development, Sustainable Development of Buddhist Education

1. บทนำ

ความเจริญก้าวหน้าของมนุษยชาติ จากเดิมมีความเป็นอยู่ที่คล้ายๆ กับสัตว์ชนิดอื่นในยุค แรกๆ ของโลก กว่าจะพัฒนามาจนถึงทุกวันนี้ได้ เป็นผลของการศึกษา โดยแท้ เพราะการศึกษาช่วยให้มีการสืบทอดแบบอย่างของคนรุ่นก่อน และช่วยพัฒนาแบบอย่างดังกล่าวให้เจริญงอกงามยิ่งขึ้นไป มนุษย์เรียนรู้จากบิดามารดา จากผู้ใหญ่ในหมู่คณะ และจากสิ่งแวดล้อมอื่นๆ ทั้งโดยบังเอิญ และตั้งใจเรียนรู้ การศึกษาช่วยให้มนุษย์รู้จักปรับตัวเองให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม และช่วยให้มนุษย์รู้จักปรับสิ่งแวดล้อมให้เหมาะสมกับตัวเองด้วย ในที่สุดมนุษย์ก็สามารถควบคุมสิ่งแวดล้อมได้มากขึ้นตามลำดับจนถึงปัจจุบันนี้ ความเจริญของมนุษย์อาศัยพัฒนาการของเครื่องมือสื่อสาร การขนส่ง การคมนาคมอย่างอื่น อีกทั้งเรียนรู้วิธีทำความคิดให้เป็นความจริงเพื่อช่วยให้การดำรงชีวิตของตนดีขึ้น ซึ่งเป็นพัฒนาการแบบสร้างสรรค์ ดังจะเห็นได้จากการพัฒนาด้านศีลธรรม วรรณกรรม ศาสนา ซึ่งพัฒนามาจากวัฒนธรรมสมัยโบราณ การสืบทอดวัฒนธรรมดังกล่าว เป็นกระบวนการที่เรียกว่า การศึกษา²

² พิมพ์พรรณ เทพสุเมธานนท์และคณะ, รศ., **หลักการศึกษ**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2544. หน้า 1.

กระบวนการใช้ความคิดและแสวงหาสิ่งใหม่ๆ ของมนุษย์ก้าวหน้าไปไม่มีที่สิ้นสุด การศึกษาก็พลอยก้าวหน้าตามไปด้วยเช่นเดียวกัน เดิมการศึกษาเป็นเพียงกระบวนการสืบทอด วัฒนธรรมจากคนรุ่นก่อนสู่คนรุ่นใหม่เท่านั้น ครั้นต่อมากระบวนการนี้พัฒนาเจริญขึ้นเรื่อยๆ ตามลำดับ แรกทีเดียวกระบวนการศึกษาของมนุษย์มีรูปแบบง่ายๆ มีวัตถุประสงค์เพียงเพื่อการ ดำรงชีวิตอยู่รอดปลอดภัย และช่วยดำรงหมู่คณะได้ให้มั่นคงไม่แตกแยก ทะเลาะเบาะแว้งกัน เท่านั้น สิ่งที่น่ามาสอนส่วนใหญ่จึงเกี่ยวกับความรู้ที่จะแสวงหาปัจจัย 4 และการต่อสู้ การศึกษา ยุคโบราณจึงเกี่ยวกับความเป็นอยู่ในขณะนั้น โดยสืบทอดวิธีการในอดีตมาใช้ และพัฒนาให้ดีขึ้นที ละน้อย ผู้ให้การศึกษาสมัยโบราณส่วนใหญ่ได้แก่บิดา มารดา ครูญาติ ผู้หญิงสอนผู้หญิง ผู้ชาย สอนผู้ชาย³

การศึกษาในยุคแรกมีอารยธรรมนั้น วัตถุประสงค์คือ ความมั่นคงของสังคม (Social Stability) โดยการรักษานขนบธรรมเนียมประเพณีตามอย่างกันมา และช่วยกันอนุรักษ์สิ่งเหล่านี้ไว้ เพื่อให้ดำรงอยู่อย่างมั่นคง และมีสันติสุขตลอดไป มนุษย์ที่มีการศึกษาในยุคนั้นคือชาวอัสซีเรีย ชาวอียิปต์ ชาวเปอร์เซีย ชาวจีน ชาวอินเดีย รูปแบบวิธีการศึกษาและทัศนคติในการศึกษายุคนั้น แตกต่างกันไปบ้างตามแบบชนเผ่าของตน⁴ มนุษย์มีพัฒนาการของการศึกษามาเรื่อยๆ จนถึงยุค ปัจจุบัน เพราะว่า

การศึกษา คือ การสร้างมนุษย์ให้มีความรู้ ความสามารถมีทักษะพื้นฐานที่จำเป็น มี ลักษณะนิสัยจิตใจที่ดีงาม มีความพร้อมที่จะต่อสู้เพื่อตนเองและสังคม มีความพร้อมที่จะ ประกอบการงานอาชีพได้ การศึกษาช่วยให้คนเจริญงอกงาม ทั้งทางปัญญา จิตใจ ร่างกาย และ สังคม การศึกษาจึงเป็นความจำเป็นของชีวิตอีกประการหนึ่ง นอกเหนือจากความจำเป็น ในด้าน ปัจจัย 4 การศึกษาจึงเป็นปัจจัยที่ 5 ของชีวิต ซึ่งเป็นปัจจัยที่จะช่วยแก้ปัญหาต่างๆ ด้านของชีวิต และเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดของชีวิต ในโลกที่มีกระแสความเปลี่ยนแปลงทางด้านวิทยาศาสตร์และ เทคโนโลยีอย่างรวดเร็ว และส่งผลกระทบต่อวิถีดำรงชีวิตต้องเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว เช่นเดียวกับการศึกษายังมีบทบาทและความจำเป็นมากขึ้นด้วย เมื่อการศึกษามีความสำคัญจึงต้อง มีการพัฒนาให้ยั่งยืนต่อไป

2.การศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

ในการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน มีความจำเป็น ที่ต้องเป็นทั้งการทำความเข้าใจให้ ตรงกันว่า การพัฒนาที่ยั่งยืนคืออะไร และในการพัฒนาที่ยั่งยืนควรจะมีกลวิธีในการจัดการศึกษา อย่างไร เพื่อให้การพัฒนาสามารถสร้างสมดุลระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ และการเตรียมพร้อม สำหรับการดำรงชีวิตของคนยุคต่อไป ให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี และจะเป็นเครื่องมือที่มีประสิทธิผล

³ ภิญโญ สาร, ปรัชญาการศึกษาไทย. วารสารสภาการศึกษาแห่งชาติ 5. (กุมภาพันธ์ 2514) : 22 , 1421 หน้า 31.

⁴ พิมพ์พรรณ เทพสุเมธานนท์และคณะ. หลักการศึกษา. หน้า 2.

สำหรับการดึงดูดให้คนมาใส่ใจกับอนาคตที่ยั่งยืน ดัดสนใจและดำเนินการเกี่ยวกับอนาคตที่ยั่งยืน นั้น ก่อนอื่นมาดูวิธีคิดเกี่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืนและเกี่ยวกับการศึกษาในความหมายต่างๆ ไปก่อน สารสำคัญสำหรับการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน คือ⁵

- 1) มีวิสัยทัศน์ เป็นความสามารถในการจินตนาการถึงอนาคตที่ดีกว่า หลักมีอยู่ว่าหากทราบจุดหมายที่จะไปถึง จะสามารถวางแผนดำเนินการเพื่อไปถึงจุดหมายได้ดีขึ้น
- 2) การคิดเชิงวิจารณ์ญาณการคิดใคร่ครวญ เป็นการเรียนรู้ที่จะตั้งคำถามกับระบบความเชื่อในปัจจุบัน และเรียนรู้ที่จะจำแนกออกถึงฐานคิดหรือหลักคิดที่เป็นฐานรองรับความรู้ มุมมอง หรือความคิดเห็น ทักษะการคิดเชิงวิจารณ์ญาณช่วยให้คนเรียนรู้ที่จะตรวจสอบโครงสร้างทางวัฒนธรรม สังคม สิ่งแวดล้อม และทางเศรษฐกิจ ในบริบทของการพัฒนาที่ยั่งยืน
- 3) คิดอย่างเป็นระบบ เป็นการยอมรับในความซับซ้อน และมองหาความเชื่อมโยง และการร่วมมือประสานพลังกันเมื่อมีการพยายามที่จะหาข้อสรุปในการแก้ปัญหา
- 4) การสร้างคู่พันธมิตรหรือหุ้นส่วน ส่งเสริมการพูดคุยทำความเข้าใจ และการเจรจาต่อรอง การเรียนรู้ที่จะทำงานร่วมกัน
- 5) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การเสริมพลังอำนาจประชาชน ทักษะเหล่านี้ควรได้จัดให้มีการเรียนรู้และประยุกต์ใช้ตามบริบทของวัฒนธรรมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียของแต่ละกลุ่มที่แตกต่างกัน โดยกลุ่มนี้ อาจประกอบด้วย รัฐบาลและหน่วยงานภายในรัฐบาล สื่อมวลชน สังคมและองค์กรประชาชน ภาคเอกชน และสถาบันการศึกษา โดยกลุ่มเหล่านี้สามารถแยกย่อยเพื่อให้เข้าถึงประชาชนในวงกว้างขึ้น เช่น ครอบครัว โรงเรียน องค์กรทางศาสนา หรือท้องถิ่น ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องที่จะติดต่อได้หลายช่องทางที่แตกต่างกัน เป็นเรื่องที่สำคัญที่จะต้องพัฒนาความเป็นคู่พันธมิตรหรือหุ้นส่วนระหว่างกลุ่มเหล่านี้ เพื่อสามารถแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และสนับสนุนซึ่งกันและกัน

การศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน มุ่งเน้นพัฒนาศักยภาพของคนในสังคมให้เกิดทักษะ มุมมอง และค่านิยม ซึ่งเป็นปัจจัยหลักขั้นนำและจูงใจให้บุคคลแสวงหาและดำเนินชีวิตของตนในแนวทางของการพัฒนาที่ยั่งยืน เนื่องจากสภาวะการดำรงชีวิตของคนในสังคมปัจจุบัน มีความซับซ้อนมากขึ้น ความรู้และทักษะที่จำเป็นสำหรับการสร้างตัวและครอบครัวให้อยู่ดีมีสุข ในขณะที่สามารถช่วยเหลือผู้อื่นและสังคมให้อยู่รอดได้ด้วยนั้น จึงครอบคลุมหัวข้อวิชาและประเด็นที่ต้อง

⁵ สุรียา เหมตะศิลป. ศึกษาศาสตรกับการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน. คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ. 29 สิงหาคม 2559.ที่มา: <https://www.google.co.th/search?q>

เรียนรู้ มากมาย ทั้งที่เป็นความรู้และทักษะที่จำเป็นต่อการใช้ชีวิตในท้องถิ่นที่ตนอาศัยอยู่ และความรู้ที่เกี่ยวข้องกับสถานการณ์โลก ด้วยเหตุนี้กระบวนการเรียนรู้เพื่อนำไปสู่สังคมที่มีการพัฒนาที่ยั่งยืนจำเป็นต้องมี สารเนื้อหาที่เหมาะสม และมีความต่อเนื่องตลอดชีวิต

1.1 ความหมายของการพัฒนา โดยรูปศัพท์ การพัฒนา มาจากคำภาษาอังกฤษว่า Development แปลว่า การเปลี่ยนแปลงที่ละเล็กละน้อย โดยผ่านลำดับขั้นตอนต่างๆ ไปสู่ระดับที่สามารถขยายตัวขึ้น เติบโตขึ้น มีการปรับปรุงให้ดีขึ้น และเหมาะสมกว่าเดิมหรืออาจก้าวหน้าไปถึงขั้นที่อุดมสมบูรณ์เป็นที่น่าพอใจ⁶ ส่วนความหมายจากรูปศัพท์ในภาษาไทยนั้น หมายถึง การทำความเจริญ การเปลี่ยนแปลงในทางที่เจริญขึ้น การคลี่คลายไปในทางที่ดี ถ้าเป็นกริยา ใช้คำว่าพัฒนา หมายความว่า ทำให้เจริญ คือ ทำให้เติบโตได้ ทำให้งอกงามและมากขึ้น เช่น เจริญทางไมตรี⁷ การพัฒนา โดยความหมายจากรูปศัพท์จึงหมายถึง การเปลี่ยนแปลงสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้เกิดความเจริญเติบโตงอกงามและดีขึ้นจนเป็นที่พึงพอใจ ความหมายดังกล่าวนี้ เป็นที่มาของความหมายในภาษาไทยและเป็นแนวทางในการกำหนดความหมายอื่นๆ⁸

พระราชวรมณี (ประยูรค์ ปยุตโต)⁹ ได้ให้ความหมายและอธิบายไว้ว่า ในทางพุทธศาสนา การพัฒนา มาจากคำภาษาบาลีว่า วัฒนนะ แปลว่า เจริญ แบ่งออกได้เป็น 2 ส่วน คือ การพัฒนา คน เรียกว่า ภาวนา กัับการพัฒนาสิ่งอื่นๆ ที่ไม่ใช่คน เช่น วัตถุสิ่งแวดลอมต่างๆ เรียกว่า พัฒนา หรือ วัฒนา เช่น การสร้างถนน บ่อน้ำ อ่างเก็บน้ำ เป็นต้น ซึ่งเป็นเรื่องของการเพิ่มพูนขยาย ทำให้มากหรือทำให้เติบโตขึ้นทางวัตถุและได้เสนอข้อคิดไว้ว่า คำว่า การพัฒนา หรือ คำว่า เจริญ นั้นไม่ได้แปลว่าทำให้มากขึ้นเพิ่มพูนขึ้นอย่างเดียวนั้น แต่มีความหมายว่า ตัดหรือทิ้ง เช่น เจริญพระเกศา คือตัดผม มีความหมายว่า รก เช่น นุสยา โลกาทมโน แปลว่า อย่างเป็นคนรกโลกอีกด้วย ดังนั้น การพัฒนาจึงเป็นสิ่งที่ทำแล้วมีความเจริญจริงๆ คือ ต้องไม่เกิดปัญหาติดตามมาหรือไม่เสื่อมลงกว่าเดิม ถ้าเกิดปัญหาหรือเสื่อมลง ไม่ใช่เป็นการพัฒนา แต่เป็นหายนะ ซึ่งตรงกันข้ามกับการพัฒนา

กล่าวได้ว่า การพัฒนา ในทางพระพุทธศาสนา หมายถึง การพัฒนาคนให้มีความสุขมีสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม การพัฒนาในความหมายนี้ มีลักษณะเดียวกันกับการพัฒนาในความหมายทางด้านการวางแผน คือ เป็นเรื่องของมนุษย์เท่านั้น แตกต่างกันเพียงการวางแผน ให้

⁶ ปกรณ์ ปรียาก. **ทฤษฎีและแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา**. กรุงเทพฯ : สามเจริญพานิช. 2538. หน้า 5.

⁷ **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525**. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์. 2538, หน้า 238.

⁸ สนธยา พลศรี. **ทฤษฎีและหลักการพัฒนารวมชน** (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์. 2547. หน้า 2.

⁹ พระราชวรมณี, (ประยูรค์ ปยุตโต). **ทางสายกลางของการศึกษาไทย** (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ : คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. 2530. หน้า 16.

ความสำคัญที่วิธีการดำเนินงาน ส่วนพุทธศาสนามุ่งเน้นผลที่เกิดขึ้น คือ ความสุขของมนุษย์นั่นเอง¹⁰

การพัฒนาเป็นการทำให้เจริญงอกงามเกิดการเปลี่ยนแปลงจากสภาพหนึ่งไปสู่อีกสภาพหนึ่ง ที่ดีกว่าเดิมอย่างเป็นระบบ เช่น การพัฒนาของสังคมหรือประเทศต้องมีแผนหรือแนวทางของการพัฒนาเพื่อกำหนดทิศทางและควบคุมการดำเนินการพัฒนาให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งใจไว้ การพัฒนาในบริบทของสังคมไทยจำเป็นต้องมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติทุกฉบับ

บทบาทของการศึกษาประกอบด้วย การศึกษาในบทบาทของกลไกการพัฒนาบุคคล การถ่ายทอดวัฒนธรรมและเครื่องมือสร้างความมั่นคงให้แก่ชาติ แนวคิดการพัฒนาการศึกษาไทยในปัจจุบันเพื่อแก้ปัญหาโดยการเน้นการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนของสังคมและประชาชน โดยการปรับบทบาทภาครัฐมาเป็นผู้กำกับนโยบาย แผน มาตรฐานและส่งเสริม สนับสนุน กำกับ ติดตาม ประเมินผลการดำเนินงาน และการกระจายอำนาจการบริหารไปยังสถานศึกษาและเขตพื้นที่การศึกษาให้มีอิสระ คล่องตัว ฐานะเป็นนิติบุคคล

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์มี 2 แนวทาง คือ แนวอนุรักษ์นิยม พัฒนามนุษย์ให้มีความรู้ คู่คุณธรรมและแนวเสรีนิยม พัฒนามนุษย์ให้เป็นผู้มีประสบการณ์จากการลงมือปฏิบัติ กระบวนการพัฒนามี 4 ด้าน คือ ด้านกาย ศิล จิตและปัญญา

1.2 หัวใจสำคัญของ “การพัฒนาที่ยั่งยืน” คือ การพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีกว่าสำหรับทุกคน ซึ่ง หมายถึง การพัฒนาที่ก่อให้เกิดดุลยภาพระหว่างการกระตุ้นความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ การสร้างความเข้มแข็งทางสังคม และการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ทั้งนี้เพื่อความอยู่ดีมีสุขของประชาชนทุกคน ทั้งในยุคปัจจุบันและอนาคต โดยมีพื้นฐานความคิดว่าเศรษฐกิจที่ทำให้เกิดดุลยภาพของการพัฒนาได้นั้นจำเป็นต้องเป็นเศรษฐกิจในสังคมที่มีรากฐานมั่นคง มีความสามารถในการแข่งขัน และสามารถพึ่งตนเองได้ ในขณะเดียวกัน ประชาชนในสังคมสามารถพัฒนาระเบียบวิถีชีวิต ทั้งของตนเองและส่วนรวม ให้ดำรงอยู่ได้ โดยไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม ดังนั้น นโยบายสำคัญในการส่งเสริมแนวคิดของ การศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน จึงเกี่ยวเนื่องกับการพัฒนาความรู้ (knowledge) ทักษะ (skills) มุมมอง (perspectives) และค่านิยม (values) ของคนในสังคมเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสู่สภาพเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมสมดุลและยั่งยืน¹¹

ความรู้ ที่จะทำให้เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาที่ยั่งยืน เกิดจากการรวบรวมข้อมูลการศึกษาวิจัยในระยะเวลาที่ผ่านมา คือจำเป็นต้องอาศัยความรู้อย่างน้อย 2 ด้านคือ ความเข้าใจเกี่ยวกับความหมายและความสำคัญของการพัฒนาที่ยั่งยืน และ ความรู้เกี่ยวกับแนวทางการปฏิบัติสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน จากประสบการณ์ในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศต่างๆ ทั่วโลก ได้ชี้ให้เห็นบทเรียนข้อหนึ่ง คือ ต้นทุนทางธรรมชาติที่เป็นฐานของการพัฒนาในระยะที่

¹⁰ สนธยา พลศรี, *ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน* (พิมพ์ครั้งที่ 5), หน้า 4.

¹¹ ศรีมงคล เทพเรณู, *การศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ปีที่พิมพ์ : พ.ศ. 2558*

ผ่านมามีขีดจำกัด โดยในช่วง 2 ทศวรรษที่ผ่านมา ธรรมชาติเริ่มส่งสัญญาณให้เห็นหลายอย่าง เช่น การเปลี่ยนแปลงของภูมิอากาศของโลก การเกิดภัยพิบัติทางธรรมชาติ การแพร่ขยายของเชื้อโรคที่เป็นอันตรายต่อชีวิต และสภาวะแห้งแล้งในหลายพื้นที่ทั่วโลก เป็นต้น จากเหตุการณ์ดังกล่าวทำให้ประชาชาติส่วนใหญ่ยอมรับว่า หากมนุษย์ยังไม่ตระหนักถึงเงื่อนไขข้อจำกัดของธรรมชาติ และปรับเปลี่ยนพฤติกรรมบางอย่างให้สอดคล้องกับวิถีธรรมชาติ ชีวิตและสังคมโลก รวมถึงการมุ่งหวังในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมอย่างต่อเนื่องในอนาคตแล้ว จะได้รับผลกระทบอย่างรุนแรง¹²

การศึกษาจึงเป็นปัจจัยสำหรับด้านต่างๆ ทุกด้าน ช่วยในการวางแผนกำลังคนเพื่อนำไปสู่การพัฒนาประเทศได้ตรงตามเป้าหมาย การพัฒนาการศึกษาให้กับประชาชนของประเทศจึงต้องมีแผนหรือแนวทางของการพัฒนาเพื่อกำหนดทิศทาง ประชาชนต้องมีความเข้าใจระบอบประชาธิปไตยของการบริหารประเทศด้วย

การพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นผลมาจากแบบจำลองการพัฒนาในอดีตที่ผ่านมา ที่เน้นทางด้านการพัฒนาอุตสาหกรรมโดยการใช้และกอบโกยประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติขนานใหญ่ ก่อให้เกิดมลภาวะในลักษณะต่างๆ ที่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมโดยรวมอย่างรุนแรง จึงจำเป็นต้องแสวงหาทางเลือกใหม่ในการพัฒนาโดยการคำนึงถึงสิ่งแวดล้อมเป็นหลักในการพัฒนา โดยมีวัตถุประสงค์ 3 ประการ ได้แก่ การธำรงรักษาสิ่งแวดล้อม การอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ และการพัฒนาที่ยั่งยืนต้องคำนึงถึงระบบนิเวศเป็นสำคัญ แนวคิดและแนวทางพัฒนาต่างๆ เพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนประกอบด้วย แนวคิดการพัฒนาตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง การพัฒนาคุณภาพด้วยคุณธรรมนำความรู้ แนวทางการจัดการศึกษาตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและแนวคิดการพัฒนาตามแนวพระพุทธศาสนา

ในมิติการพัฒนาที่ยั่งยืนต้องพัฒนาที่จิตใจนั้นเป็นสำคัญ จึงจะทำให้ปรับเปลี่ยนพฤติกรรม และส่งผลให้สังคมปรับเปลี่ยนไปในแนวทางที่เจริญขึ้น ไม่ใช่วัตถุเจริญขึ้นฝ่ายเดียว ดังนั้นจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้อง นำหลักธรรมมาบูรณาการเข้าไปในชีวิตประจำวันพร้อมๆ กับการพัฒนาการศึกษาและสังคมไปด้วย จึงจะได้ชื่อว่าการพัฒนาการศึกษาที่ยั่งยืน

3.องค์ประกอบของการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชากรในประเทศต่างๆ ของโลกให้มีมาตรฐาน และมีความสุขในการดำรงชีวิตการพัฒนาที่ยั่งยืนโดยทั่วไปจะกำหนดองค์ประกอบของการพัฒนาออกเป็น 3 ส่วน คือการพัฒนาที่ยั่งยืนในส่วน สิ่งแวดล้อม สังคม และเศรษฐกิจ ซึ่งมีความเชื่อมโยงกันอย่างสมดุล จึงจะพัฒนาไปได้ การศึกษาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาก็จะต้องสร้าง

¹² “What is Sustainability? Research on the Scientific Basis for Sustainability. January 2006. http://www.sos2006.jp/english/rsbs_summary_e/about-rsbs.html (June 2007).

องค์ประกอบการศึกษาให้สามารถขับเคลื่อนความสมดุลขององค์ประกอบทั้ง 3 ของการพัฒนาที่ยั่งยืนอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งจะต้องอาศัยองค์ประกอบของการศึกษาในการขับเคลื่อนคือ¹³

- 1) **การดำเนินงานของการศึกษา** เพื่อให้เกิดความสมดุลขององค์ประกอบของการพัฒนาที่ยั่งยืนการศึกษาจะทำให้สมาชิกในสังคมสามารถรู้หนังสือในระดับสูง อยู่ในชั้นที่มีปัญญาแก้ปัญหาทักษะในการดำรงชีวิต ในลักษณะที่ไม่ก่อให้เกิดการทำลายสิ่งแวดล้อม มีความคิดสร้างสรรค์ ทางสังคม เศรษฐกิจ และอื่นๆ
- 2) **การตัดสินใจด้วยการศึกษา** คือการจะเลือกโอกาสศึกษาอย่างไร ที่จะทำให้ชุมชนมีความเป็นอยู่ดีขึ้น การให้การศึกษาและการวิจัยโดยชุมชนเป็นฐาน จึงเป็นการเลือกตัดสินใจที่จะนำมาวางแผนสำหรับการดำเนินงาน ให้เป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้ประชากรในชุมชน เป็นประชากรที่มีการศึกษาที่ดี
- 3) **การศึกษาสร้างคุณภาพของชีวิต** การพัฒนาที่ยั่งยืนหมายถึง คุณภาพชีวิตที่ได้รับการพัฒนาให้ก้าวหน้า มั่นคง และยั่งยืน การศึกษาจะต้องเน้นถึงความพยายามในการปรับปรุงคุณภาพชีวิต เช่นการศึกษาที่ช่วยยกระดับสถานภาพของเศรษฐกิจ ชุมชน สังคม ให้ดีขึ้น

จากผลงานวิจัยทางการศึกษาที่ผ่านมา ทั้งใน ระดับประเทศและระดับนานาชาติได้ เห็นพ้องต้องกันว่า การศึกษาพื้นฐาน (basic education) เป็นกุญแจสำคัญของความสามารถของประเทศในการที่จะพัฒนาตนเองให้บรรลุเป้าหมายของความยั่งยืน และการที่จะพัฒนาแต่เพียงให้คนมีการศึกษาในระดับสูงขึ้น เช่น ระดับปริญญา ต่างๆ ไม่ใช่ประสิทธิผลของการสร้างสังคมที่ยั่งยืนได้ ดังนั้น ความท้าทายในการบริหาร การจัดการศึกษา จึงอยู่ที่การ ยกกระดับของการศึกษาที่เป็นการสร้างสรรค์การตอบสนอง ความต้องการที่ไม่ใช่เป็นการทำลายทรัพยากรหรือ ก่อให้เกิดมลภาวะเพิ่มมากขึ้น แต่จะต้องบริหารจัดการการศึกษา ให้เกิดการใช้ทรัพยากรอย่างมีคุณค่า และสร้างสรรค์อนาคตที่ดีให้กับการดำเนินชีวิตของคนรุ่นต่อไป ซึ่งจะต้องจัดการ ให้มีการปฏิรูปหลักสูตรของการศึกษาทุกระดับในการช่วยให้เกิดการสร้างผลผลิตและรูปแบบการบริโภคอย่างยั่งยืน จึงสรุปได้ดังนี้¹⁴

หลักสูตร

- องค์ความรู้หลักในสาขาวิชาที่จะนำไปสร้างปัญญาในการแก้ปัญหา

¹³ กาญจนา เจริญชัย การศึกษากับการพัฒนาที่ยั่งยืน Journal of the Association of Researchers Vol.21 No.2 May - August 2016. หน้า 16-17

¹⁴ กาญจนา เจริญชัย. วารสาร สมาคมนักวิจัย ปีที่ 21 ฉบับที่ 2 พฤษภาคม - สิงหาคม 2559. หน้า 18.

- องค์ความรู้เกี่ยวกับปรากฏการณ์และการเปลี่ยนแปลงของปรากฏการณ์ปัจจุบัน
- องค์ความรู้ที่มีครอบครัวและชุมชนเป็นพื้นฐาน

บุคลการ

- ครูต้นแบบ
- มีความคิดวิเคราะห์และสร้างสรรค์
- มีจิตวิญญาณในการช่วยเหลืออนาคตให้คนรุ่นต่อไป

เป้าหมาย

- สังคมแห่งปัญญา มีเศรษฐกิจสีเขียว พอเพียงไม่ทำลายทรัพยากร
- ช่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม
- อยู่ในความจำเป็นไม่ใช่ความอยากหรือความต้องการ

ผลสำเร็จ

- สังคมที่มีการศึกษาตลอดชีวิต
- เศรษฐกิจที่เอื้ออาทรและพึ่งพาซึ่งกันและกันแบบกัลยาณมิตร
- สิ่งแวดล้อมที่เรียกคือความหลากหลายทางชีวภาพและความหลากหลายที่เป็นพหุวัฒนธรรมของประชากรโลก
- การอยู่ร่วมกันฉันท์มิตรและมีความสุขที่ยั่งยืน

ประเทศต่างๆ ในโลก ย่อมมีการพัฒนาประเทศของตนในด้านต่างๆ ให้เจริญรุ่งเรืองมั่นคงเพื่อความอยู่ดีมีสุขของประชาชนในชาติ พระพุทธศาสนาก็เช่นเดียวกัน พระพุทธเจ้าได้ทรงวางแผนหรือหลักในการพัฒนาตนเอาไว้ โดยมุ่งพัฒนาจิตเป็นสำคัญ เพราะเมื่อพัฒนาจิตได้แล้วตัวบุคคลก็ได้ชื่อว่าได้พัฒนาไปด้วย แล้วการพัฒนาทุกอย่างในทางสร้างสรรค์ความสุข รวมทั้งการพัฒนาประเทศก็ย่อมทำได้ง่าย ทั้งจะนำความสุขมาแก่มนุษยชาติในโลกโดยตรง โลกก็จะสงบสุข ดังนั้นจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องหันมาสนใจในด้านความเจริญของจิตใจ และช่วยกันพัฒนาจิตใจของตนให้เจริญขึ้น รวมทั้งขึ้นส่งเสริมให้มนุษยชาติในโลกได้พัฒนาจิตใจของตนมากขึ้น¹⁵

การศึกษาขององค์ความรู้มากมายที่เกิดขึ้นมาในโลก หากจะให้มีความยั่งยืนอย่างแท้จริงแล้ว ต้องมาจากความคิดที่ถูกต้อง ดังมีคำกล่าวที่ว่า “โรงเรียนและมหาวิทยาลัยเต็มไปด้วยที่เก็บตำราเรียน ทั้งที่เคลื่อนที่ได้และเคลื่อนที่ไม่ได้ และวิธีเรียนมากมายที่พยายามสรรหามาสอนกัน แต่กลับไม่ใช่ความรู้จริง ที่เปลี่ยนแปลงชีวิตตนเองและผู้อื่นได้จริง”

งานเขียนของ ตอลสตอย นักคิดผู้ยิ่งใหญ่ กล่าวเอาไว้ว่า และวันหนึ่งเมื่อเขาถึงจุดที่อึดอัด เขาก็ก่อตั้งโรงเรียนสำหรับลูกหลานชาวนาขึ้นมา เป็นโรงเรียนที่พิสดารกว่าทุกแห่งในโลก เพราะเป็นโรงเรียนที่เน้นวิธีคิดก่อนเป็นอันดับแรก เน้นคิดถูก คิดให้เป็น คิดให้ได้ก่อน จึงจะเริ่มศึกษาถึงศาสตร์ในรูปแบบต่างๆ ศึกษาเพื่อที่จะเลือกหยิบแต่ความรู้ที่นำไปใช้ประโยชน์และ

¹⁵ พระเทพวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณโณ). การบริหารจิต. พิมพ์ครั้งที่ 7 กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2546. หน้า 20.

เชื่อมโยงได้จริงในชีวิตที่เหลืออยู่ ที่เหมาะสมในแต่ละคน ไม่ใช่รู้ไปเสียทุกอย่าง รู้ในสิ่งที่ไม่รู้ว่าจะรู้ไปทำไม รู้มากมายแต่ไปทำอะไรไม่ได้สักอย่าง¹⁶

ความรู้จะทำให้เข้าใจชีวิต จะเข้าใจชีวิตได้ต้องรู้จักตัวเอง ซึ่งก็คือตระหนักรู้ถึงกระบวนการทั้งหมดที่เกิดขึ้นภายในจิตใจ ดังนั้นการศึกษาในความหมายที่แท้จริงก็คือการทำความเข้าใจตัวเอง เพราะสภาพการดำรงอยู่ทั้งหมดของชีวิตนั้น ล้วนประมวลอยู่ในตัวเราแต่ละคนนั่นเอง การศึกษาปัจจุบันนับว่าล้มเหลวโดยสิ้นเชิงเพราะเน้นเทคนิคทางวิชาการมากเกินไป ใน การให้ความสำคัญกับเทคนิควิธีเกินควร จึงเป็นการทำลายล้างมนุษย์ การอบรมสั่งสอนเพื่อพัฒนาความสามารถและประสิทธิภาพโดยปราศจากความเข้าใจชีวิต รวมทั้งกระบวนการทำงานของความคิดและความอยาก¹⁷

4.การพัฒนาการศึกษาที่ยั่งยืนตามแนวพุทธศาสตร์

ในการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน เป็นความจำเป็น ที่ต้องเป็นทั้งการทำความเข้าใจให้ตรงกันว่า การพัฒนาที่ยั่งยืนคืออะไร และในการพัฒนาที่ยั่งยืนควรมีกิจกรรมในการจัดการศึกษาอย่างไร เพื่อให้การพัฒนา สามารถสร้างสมดุลระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ และการเตรียมพร้อมสำหรับการดำรงชีวิตของคนยุคต่อๆ ไป ให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี การพัฒนาที่ยั่งยืนเป็นผลมาจากแบบจำลองการพัฒนาในอดีตที่ผ่านมาที่เน้นทางด้านการพัฒนาอุตสาหกรรมโดยการใช้และกอบโกยประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติขนานใหญ่ ก่อให้เกิดมลภาวะในลักษณะต่างๆ ที่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมโดยรวมอย่างรุนแรง จึงจำเป็นต้องแสวงหาทางเลือกใหม่ในการพัฒนา โดยการคำนึงถึงสิ่งแวดล้อมเป็นหลักในการพัฒนา โดยมีวัตถุประสงค์ 3 ประการ ได้แก่ การธำรงรักษาสีสิ่งแวดล้อม การอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ และการพัฒนาที่ยั่งยืนต้องคำนึงถึงระบบนิเวศเป็นสำคัญ แนวคิดและแนวทางพัฒนาต่างๆ เพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน ประกอบด้วย แนวคิดการพัฒนาตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง การพัฒนาคุณภาพด้วยคุณธรรม นำความรู้ แนวทางการจัดการศึกษาตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงและแนวคิดการพัฒนาตามแนวพระพุทธศาสนา

4.1 หลักการพัฒนาที่ยั่งยืนแนวพุทธ การพัฒนาที่เป็นการพัฒนาที่ยั่งยืนก็ต้องเปลี่ยนรากฐานความคิดใหม่ เพราะเป็นการพัฒนาไม่ใช่เฉพาะสิ่งแวดล้อมเท่านั้น แต่เป็นด้านความคิดชีวิต ทั้งกายใจ และสังคมด้วย รากฐานทางความคิด และปัจจัยต่างๆ ทางภูมิธรรม ภูมิปัญญา ที่อยู่เบื้องหลังความเป็นมาในอารยธรรมปัจจุบัน จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งสำหรับการที่จะเข้าใจและปรับปรุงแก้ไขพัฒนาเพื่อประโยชน์สุขแก่สังคมมนุษย์อย่างแท้จริง โดยแนวคิดในทางพระพุทธศาสนามี 4 อย่างคือ

¹⁶ ภัทระ ฉลาดแพทย์ 100 วิชา "ยอดคน" ที่ห้องเรียนไม่มีสอน. กรุงเทพฯ: แอปบีบุ๊ก. 2558.

หน้า 53.

¹⁷ ฤกษ์มูรติ บรรยาย. นวลคำจันทรา (แปล). การศึกษา และ สารสำคัญของชีวิต กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), 2556. หน้า 19.

- 1) พระพุทธศาสนามองว่า สิ่งทั้งหลายทั้งปวงเป็นธรรมชาติที่มีอยู่ และเป็นไปตามธรรมดาในระบบความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย และมนุษย์ก็เป็นส่วนหนึ่งในระบบความสัมพันธ์แห่งปัจจัยของธรรมชาตินั้น
- 2) ชีวิตและการกระทำของมนุษย์ย่อมเป็นไปตามระดับความสัมพันธ์แห่งเหตุ ปัจจัย และทำให้เกิดผลตามระบบเหตุปัจจัยนั้นด้วย
- 3) มนุษย์เป็นสัตว์ที่ฝึกได้ และต้องฝึก เป็นสัตว์ที่พัฒนาได้ จึงเป็นความคิดรากฐานที่สำคัญที่สุด การเกิดระบบจริยธรรมในพระพุทธศาสนาก็เพราะหลักการนี้ จริยธรรมจึงมีความหมายเท่ากับการศึกษา เมื่อมนุษย์พัฒนาแล้วก็สามารถเข้าถึงอิสรภาพและความสุขได้จริง
- 4) ศักยภาพของการพัฒนา คือการให้คนสามารถทำให้ความขัดแย้งมีความหมายเป็นความประสาน กลมกลืนซึ่งกันและกัน ทำให้เกิดความสมบูรณ์และดุลภาพ ซึ่งความสามารถของมนุษย์ที่พัฒนาแล้วจะประยุกต์เข้ากับการแก้ปัญหาสภาพแวดล้อมทั้งหมดได้¹⁸

4.2. การพัฒนามนุษย์ ตามหลักการทางพระพุทธศาสนา ด้วยการพัฒนาระบบการดำเนินชีวิตทั้งสามด้านให้เป็นการพัฒนาเต็มทั้งคนก่อน จึงจะเป็นการพัฒนาที่ได้ผล คือ ระบบแห่งไตรสิกขา ได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา¹⁹ โดยเน้นเฉพาะประเด็นที่พึงพัฒนาเป็นสำคัญ ดังนี้

4.2.1 ระบบไตรสิกขา เป็นปัจจัยของการพัฒนามนุษย์ต้องทำ 3 ด้านอย่างบูรณาการที่สำคัญมากอย่างยิ่งคือ

- 1) พุทธศักรม ศึกษาอบรมการมีระเบียบวินัย การเลี้ยงชีพสุจริต วิธีปฏิบัติในการผลิตเสพบริโภคแบ่งปันและการอยู่ร่วมกับธรรมชาติสิ่งแวดล้อม เรียกว่า ศีล
- 2) จิตใจ ศึกษาอบรมการปลุกฝังคุณธรรม ส่งเสริมคุณภาพจิตใจ การมีความพอใจมีความสุข สดชื่นเบิกบานเพราะมีสมรรถภาพและสุขภาพจิต เรียกว่า สมาธิ
- 3) ปัญญา ศึกษาอบรมเพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจตามความเป็นจริง รู้ความเป็นไปตามระบบของเหตุและปัจจัยที่จะทำให้สามารถแก้ปัญหาตามเหตุผลที่รู้เท่าทันโลกและชีวิต มีทัศนคติ ค่านิยมที่ถูกต้อง สามารถทำจิตใจให้บริสุทธิ์หลุดพ้นจากความยึดติดถือมั่นในสิ่งต่างๆ สามารถดับกิเลส ดับทุกข์ เป็นอยู่ด้วยจิตใจอิสระ ผ่องใส เบิกบาน เรียกว่า ปัญญา²⁰

¹⁸ ดลพัฒน์ ยศธร, “การนำเสนอรูปแบบการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนแนวพุทธศาสตร์”.. หน้า 83.

¹⁹ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), *การพัฒนาที่ยั่งยืน*, (กรุงเทพมหานคร :สำนักพิมพ์ มูลนิธิพุทธธรรม, 2539), หน้า 75,171-172,180-182,

²⁰ ดลพัฒน์ ยศธร, “การนำเสนอรูปแบบการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนแนวพุทธศาสตร์” หน้า 85.

ไตรสิกขา คือ กระบวนการฝึกฝนมนุษย์ กระบวนการนี้มีข้อปฏิบัติย่อยๆ ที่ส่งผลต่อทอดคืบหน้าไปเรื่อยๆ จนกว่าจะถึงจุดหมาย ที่คลุมระบบใหญ่ของธรรมชาติทั้งหมดอีกชั้นหนึ่ง คือว่าด้วยกฎธรรมชาติที่ครอบคลุมทั้งความเป็นจริงของธรรมชาติทั่วไป

หลักการพื้นฐานทางพระพุทธศาสนาที่เป็นตัวเชื่อมประสานให้องค์รวมการดำเนินชีวิตที่ดีขึ้น ฝึกฝนพัฒนาอย่างไร ก็จะได้องค์รวมการดำเนินชีวิตที่ดีขึ้นเท่านั้น หรือว่าสิกขาไปแค่ไหน มรรคก็สมบูรณ์ขึ้นแค่นั้น ไตรสิกขาเป็นอย่างไร ก็ได้มรรค เรียกว่า อริยอัฏฐังคิกมรรค²¹ ดังนั้น องค์รวมการดำเนินชีวิตที่ดีจึงหมายถึง วิถีชีวิตที่ดี หรือเรียกสั้นๆ ว่า “มรรค” ที่มีปัจจัยชักนำ เกื้อหนุนเข้าสู่องค์รวมการดำเนินชีวิตที่ดี เพื่อให้ระบบการพัฒนาชีวิตเดินหน้าได้ ที่เรียกว่า

4.2.2 ปัจจัยแห่งสัมมาทิฐิ²² 2 อย่าง คือหลักการพื้นฐาน

1. ปัจจัยภายนอก หรือองค์ประกอบภายนอก ได้แก่ พรโตโฆสะ²³ (เสียงจากผู้อื่น หรืออิทธิพลจากภายนอก) เฉพาะอย่างยิ่งกัลยาณมิตร

2. ปัจจัยภายใน หรือองค์ประกอบภายใน ได้แก่ โยนิโสมนสิการ²⁴ คือ การรู้จักมอง รู้จักคิด รู้จักพิจารณา ให้หาประโยชน์ได้ และให้เห็นความจริงสองอย่างนี้ ถือว่าเป็นปัจจัยพื้นฐานของการศึกษา หรือเป็นปัจจัยพื้นฐานของการพัฒนามนุษย์ก่อนเข้าถึงระบบ ไตรสิกขา

4.2.3 มัตตัญญูตา หลักการฝึกหรือพัฒนามนุษย์ในพฤติกรรมทางเศรษฐกิจ²⁵ ในเรื่องการผลิต การบริโภค การวิภาคแบ่งปันรายได้ รายจ่ายพระพุทธศาสนาเริ่มต้นที่มนุษย์ต้องมีจุดยืนการรู้จักพอดี รู้จักประมาณในการบริโภคคือ โภชนมัตตัญญูตา การพัฒนาคนตามหลักพระพุทธศาสนา โดยการใช้โยนิโสมนสิการหรือการบริโภคด้วยปัญญา ทำให้เกิดความพอดี การรู้จักประมาณเรียกว่า มัตตัญญูตา ความรู้จักประมาณ เป็นหลักสำคัญที่ต้องใช้ในเรื่องการพัฒนาที่ยั่งยืนแนวพุทธ มัตตัญญูตา จะ ภัตตัสสะมังง” แปลว่า ความเป็นผู้รู้จักประมาณในภัตตอาหาร ปันต์ญจะ สะยะนาสะมังง” แปลว่า ที่นอนที่นั่งอันสงบ อดิจิตเต จะ อาโยโค” แปลว่า และความประกอบโดยเอื้อเพื่อในอดิจิต (จิตอันยัง) ไม่ทำร้าย ได้แก่ ไม่เบียดเบียนผู้อื่น

รู้จักประมาณ ได้แก่ รู้จักความพอดีในการบริโภคอาหาร หรือการใช้สอยสิ่งต่าง ๆ อยู่ในสถานที่ที่สังกัดอยู่ในสถานที่สงบมีสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสม ฝึกหัดจิตใจให้สงบ ได้แก่ ฝึกหัดชำระจิตให้สงบมีสุขภาพ คุณภาพและประสิทธิภาพที่ดี²⁶

²¹ ชุ.เถร.(ไทย) 26/980/500, ชุ.อป.(ไทย) 32/182/605.

²² ที.สี (ไทย) 9/343/137

²³ ม.มู.(ไทย) 12/452/491, อง.ทุก.(ไทย) 20/126/115.

²⁴ ที.ปา.(ไทย) 11/311/286, ม.มู.(ไทย) 12/452/491,

²⁵ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), การพัฒนาที่ยั่งยืน, หน้า 192.

²⁶ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมฉบับประมวลศัพท์, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2542), หน้า 287.

นอกจากนี้ก็ยังมึรรมที่เป็นหลักที่จะทำให้การพัฒนาันั้นยังยืนได้ ด้วยการปฏิบัติ มรรค 8 และบูรณาการให้เข้ากับการศึกษาของบุคคลนั้นๆ

3.2.4 มรรค 8 ซึ่งประกอบด้วย²⁷

1. สัมมาทิฏฐิ คือ ปัญญาเห็นชอบ หมายถึงเห็นถูกต้องตามความเป็นจริง ด้วยปัญญา
2. สัมมาสังกัปปะ คือ ดำริชอบ หมายถึง การใช้สมองความคิด พิจารณาแต่ในทางกุศลหรือความดีงาม
3. สัมมาวาจา คือ เจรจาชอบ หมายถึงการพูดสนทนา แต่ในสิ่งที่ สร้างสรรค์ดีงาม
4. สัมมากัมมันตะ คือ การประพฤติดีงาม ทางกายหรือกิจกรรมทาง กายทั้งปวง
5. สัมมาอาชีวะ คือ การทำมาหากินอย่างสุจริตชน
6. สัมมาวายามะ คือ ความอุตสาหะพยายาม ประกอบความเพียรใน การกุศลกรรม
7. สัมมาสติ คือ การไม่ปล่อยให้เกิดความพลั้งเผลอ จิตเลื่อนลอย ดำรงอยู่ด้วยความรู้ตัวอยู่เป็นปกติ
8. สัมมาสมาธิ คือ การฝึกจิตให้ตั้งมั่น สงบ สัจจ จากกิเลส นิเวรณ้อยู่ เป็นปกติ

กระบวนการพัฒนาที่ยั่งยืนต้องเริ่มจากการพัฒนาคนเต็มระบบที่การพัฒนาพฤติกรรม จิตใจ ปัญญา ด้วยการศึกษาแบบไตรสิกขา ซึ่งการศึกษาที่ถูกต้องจะทำให้คนพัฒนาขึ้น จนมีความ ไม่ประมาทได้ด้วยสติปัญญา ไม่ต้องหม่นไปตามแรงชักจูงของกิเลส คือ มีความไม่ประมาทอย่าง แท้จริงด้วยสติปัญญาซึ่งเครื่องวัดผลการศึกษาที่สำคัญอย่างหนึ่งก็คือ วัดที่มนุษย์ ดูว่าการศึกษานั้นสามารถพัฒนาคนให้พ้นจากวงจรร้ายแห่งความเจริญและความเสื่อมแบบปุณฺชนได้หรือไม่ ประการที่สอง ปฏิบัติต่อองค์ประกอบแต่ละอย่างให้ถูกต้องอันประกอบด้วย มนุษย์ สังคม ธรรมชาติ วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี แล้วบูรณาการองค์ประกอบทั้ง 4 เข้าด้วยกันโดยใช้ระบบ การพัฒนาคนเป็นแกนกลางที่จะทำหน้าที่ขับเคลื่อนให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน ได้สำเร็จ

5.เป้าหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืน

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) ได้กล่าวไว้ว่า มืองค์ประกอบของการพัฒนาที่ยั่งยืน อยู่ 3 ระบบคือ²⁸

²⁷ อภ.วิ (ไทย) 35/ 492/ 347.

- 1) ระบบพัฒนาเศรษฐกิจ (Economic Development) ซึ่งใช้คำว่า พัฒนา โดยมีการนำวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเข้ามาเป็นเครื่องมือ ในการพัฒนาเศรษฐกิจ เพื่อสนองความมุ่งหมายในทางเศรษฐกิจด้วยการดำเนินการเชื่อมโยงการพัฒนามนุษย์
- 2) ระบบการพัฒนาคน ใช้คำว่าภาวนา โดยการพัฒนาคนให้ครบทั้ง 3 ด้าน คือ ด้านพฤติกรรม ด้านจิตใจ และด้านปัญญา การนำเอา ปัญญา กับศีลมาประสานกัน โดยมีจิตใจเป็นตัวเชื่อมซึ่งจะนำไปสู่ การสร้างจริยธรรม แต่ไม่ใช่จริยธรรมในความหมายของตะวันตก และทั้งหมดนี้เรียกว่าแดนของภาวนา
- 3) ระบบการพัฒนาสิ่งแวดล้อมซึ่งมีปัญหาที่เกิดจากการใช้ปัจจัยสำคัญ อันได้แก่เรื่องประชากร ความร่อยหรอของทรัพยากร และเรื่องมลภาวะ

แนวทางการพัฒนาคน ด้วยการพัฒนาระบบการดำเนินชีวิตทั้งสามด้าน คือ ด้านพฤติกรรมได้แก่ วินัย ฯลฯ ด้านจิตใจ ได้แก่ คุณธรรม ความสุข ฯลฯ ด้านปัญญา ได้แก่ ความรู้ ความเข้าใจ เหตุผล การเข้าถึงความจริง ฯลฯ กระบวนการศึกษาต้องมีทั้งพัฒนาการและบูรณาการโดยระบบการฝึกอบรมคน เรียกว่า ศึกษา เป็นหลักแห่งการพัฒนาการ ส่วนหลักธรรม คำสอน พระพุทธเจ้าที่จัดเป็นหมวดและแต่ละหมวดต้องปฏิบัติให้ครบชุด อย่างประสานกลมกลืนกันเป็นหลักบูรณาการ

ตารางที่ 1 ระบบการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนตามแนวพุทธ

วัตถุประสงค์หรือเป้าหมายของการศึกษา	วิธีการเรียนการสอนแนวพุทธ	โครงสร้างการดำเนินการทางการศึกษา
1. พัฒนาคน ให้ เก่ง ดี มี ความสุข - สร้างคนให้มี คุณภาพ - สร้างสังคมให้สงบ สุข น่าอยู่	- เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง - เน้นความสัมพันธ์ระหว่างครูกับ ศิษย์แบบ กัลยาณมิตร - เน้นการพัฒนาทั้งพฤติกรรม จิตใจ ปัญญาอย่างเชื่อมโยงกัน เป็นการ พัฒนาแบบองค์รวม - สอดแทรกคุณธรรม จริยธรรม หลักธรรม เกี่ยวข้องกันในลักษณะ	1.การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน ทาง การศึกษา เช่น หลักสูตร/ การ จัดการเรียนการสอน/ การ พัฒนา ครู/ การวัดและประเมินผล ให้เอื้อ ต่อการจัดการศึกษาใน

²⁸ สุทธิพร รัตนธรร ศรีธธา ศึกษาการพัฒนาที่ยั่งยืนแนวพุทธในทัศนะของพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) *ปริญาพุทธศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา*. (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2553).หน้าบทคัดย่อ.

<p>และ พัฒนาองค์ความรู้</p>	<p>ผสมผสาน บูรณาการร่วมกันกับ องค์ความรู้ในศาสตร์ต่างๆ</p> <ul style="list-style-type: none"> - ใช้องค์ความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น มาร่วมจัดการการศึกษาด้วย - ใช้การเรียนรู้ตามสภาพที่เป็นจริง <p>บูรณา-</p> <ul style="list-style-type: none"> การสถานการณ์ที่ปรากฏเข้ากับ บทเรียน - วิธีการสอนหลากหลาย เช่น ปุจฉา- วิสัชนา อภิปราย กรณีศึกษา สถานการณ์ จำลอง บทบาทสมมติ การฝึกปฏิบัติ ภาคสนาม ฯลฯ - การวัดและประเมินผลตามสภาพจริง เนื้อหา ปฏิบัติ วัดได้ด้วยตนเอง และ ปฏิกิริยาจากสังคม 	<p>รูปแบบนี้</p> <p>2.โครงสร้างส่วนบนของ การศึกษา</p> <p>ด้านเศรษฐกิจ การเมือง และ ด้าน</p> <p>สังคม จะต้องปรับตัวให้เอื้อ ต่อการ ดำเนินการ</p>
---------------------------------	--	---

ที่มา: ดลพัฒน์ ยศธร(2542). หน้า 209.

จากปัญหาประจำชีวิตของมนุษย์ที่ทุกคนไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ทั้ง 3 ประการดังกล่าว
มาแล้วนี้ ย่อมเป็นเหตุผลสำคัญที่มนุษย์ต้องได้รับการศึกษา โดยมีเป้าหมายที่แท้จริงของการศึกษา
คือเพื่อความพ้นทุกข์นั่นเอง เพราะหากดับความทุกข์ได้สิ้นเชิงแล้ว ก็ย่อมจะประสบความสุขที่
แท้จริงอย่างแน่นอนเป้าหมายการศึกษาที่แท้จริงของชาวโลก จึงเป็นไปเพื่อความพ้นทุกข์ ซึ่งมี 3
ระดับดังนี้²⁹

1) ความพ้นทุกข์จากปัญหาการดำรงชีวิต

ปัญหาการดำรงชีวิต มีสาเหตุเบื้องต้นจากความไม่รู้เกี่ยวกับธรรมชาติและ
ขบวนการทำงานของระบบต่างๆ ในร่างกายตนเองเป็นสำคัญ จึงกลายเป็นปัญหาสุขภาพกาย
ครั้งแล้วปัญหาสุขภาพใจก็ตามมา จากนั้นก็เกิดเป็นปัญหาเศรษฐกิจในครอบครัวของตน วิธีการ
แก้ปัญหาเศรษฐกิจ ที่ผู้คนส่วนใหญ่ในสังคมปัจจุบันนิยมทำตามๆ กันมากก็คือ การจมอยู่ใน
อบายมุข และประกอบอาชีพที่ผิดทำนองคลองธรรมนานาประเภท ซึ่งก็สร้างปัญหา และก่อให้เกิด
ความทุกข์กับตนเองอย่างยากที่จะแก้ไข ในที่สุดจึงกลายเป็นปัญหาการดำรงชีวิตของผู้คนทั่วไปใน

²⁹ พระภิกษุวชิรญาณ (เผด็จ ทตตชิว) ศาสตรและศิลป์แห่งความเป็นครู กรุงเทพฯ: สกสค.ลาดพร้าว
,2537. หน้า 35.

สังคมจึงจำเป็นต้องจัดการศึกษาให้ผู้คนในชาติแต่ละคนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องตัวเอง และโลกตามความเป็นจริง เพื่อจะได้รู้จักวิธีประพฤติปฏิบัติตน ให้สามารถดำรงชีวิตได้อย่างถูกต้อง โดยต้องฝึกให้มีความขยันหมั่นเพียรประกอบสัมมาอาชีวะ รู้ประมาณในการบริโภคปัจจัย 4 การใช้ทรัพย์ การไม่ยุ่งเกี่ยวกับอบายมุข และการดูแลรักษาสุขภาพ ปัญหาการดำรงชีวิตก็จะลดลง นั่นคือสามารถบรรเทาความทุกข์ส่วนตนลงได้

2) ความพ้นทุกข์จากปัญหาการอยู่ร่วมกัน

ในกลุ่มผู้คนหรือสังคมใดก็ตาม ถ้ามีความเห็นแก่ตัวและความลำเอียงเกิดขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งความลำเอียงของผู้นำหรือผู้บังคับบัญชา สังคมนั้นย่อมยากที่จะหาความสงบสุขได้ เพราะผู้ที่ไม่ได้รับประโยชน์หรือผู้เสียประโยชน์จะมีความรู้สึกว่าคุณไม่ได้ได้รับความยุติธรรม ย่อมจะแสดงความรู้สึกเหล่านั้นออกมาทางกายและวาจา ซึ่งจะก่อให้เกิดปัญหาการกระทบกระทั่งกันและไม่สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข ดังนั้นจึงจำเป็นต้องจัดการศึกษาเพื่อให้ผู้คนในชาติมีศีลมีธรรม กล่าวคือ รู้จักบำเพ็ญบุญกุศล 3 ด้วยการทำความ รักษาศีล เจริญภาวนาเป็นนิตย์ ก็จะทำให้ความเห็นแก่ตัวลดลง รู้จัก เอาใจเขามาใส่ใจเรา มีปัญญาเห็นโทษของความลำเอียง ซึ่งในที่สุดก็จะทำให้ผู้คนในสังคมทุกระดับ สามารถอยู่ร่วมกันโดยไม่มีการกระทบกระทั่งกัน หรือถ้าจะมีบ้างก็ไม่มากนัก

3) ความพ้นทุกข์จากปัญหาภิเษกครอง

นับเป็นโชคอย่างมหาศาลที่เราได้เกิดในดินแดนพระพุทธศาสนา ที่ยังมีสมณพราหมณ์ผู้ประพฤติปฏิบัติชอบ ทรงภูมิรู้ภูมิธรรม และมีความตั้งใจที่จะเป็นกัลยาณมิตรให้แก่ชาวโลก ด้วยการถ่ายทอดความรู้เรื่อง มรรคมีองค์ 8 ซึ่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่าเป็นทางอันเกษมเพราะเป็นวิธีการปฏิบัติที่จะทำให้จิตใจผ่องใสหมดจดจากกิเลส นั่นคือสภาวะที่เรียกว่า บรรลุนิพพาน อันเป็นสภาวะแห่งความดับทุกข์โดยเด็ดขาด เพราะสิ้นภพสิ้นชาติโดยสิ้นเชิงไม่ต้องเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในสังสารวัฏ โดยไม่มีวันพ้นไปได้

ดังนั้นการจัดการศึกษาจึงควรส่งเสริม ชักนำ และโน้มน้าวผู้คนในชาติให้มาสนใจศึกษา และปฏิบัติมรรคมีองค์ 8 อย่างเป็นกิจจะลักษณะ ทั้งภาคปริยัติและปฏิบัติให้เป็นนิสัย โดยเริ่มจากระดับอนุบาลเรื่อยไป ซึ่งจะมีผลให้ความทุกข์บรรเทาเบาบางลง และมีโอกาสบรรลุนิพพานได้ในภพชาติใดภพชาติหนึ่ง

6.การศึกษาที่สมบูรณ์

การศึกษาที่สมบูรณ์ หมายถึง การจัดการศึกษาที่ช่วยให้ผู้เรียนสามารถป้องกันและกำจัดกิเลสได้ด้วยตนเองตามสมควรแก่เพศและวัย ซึ่งสามารถทำได้โดย³⁰

³⁰ พระภาวนาวิริยคุณ (เมตต์จ ทตตชีโว) ศาสตราจารย์และศิลปินแห่งความเป็นครู. หน้า 44-45.

1.การศึกษาให้มนุษย์รู้เท่าทันกิเลส ได้แก่ การจัดการศึกษาที่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนเข้าใจ แดกฉานสมควรแก่เพศและวัยของตนในเรื่องอริยมรรคมีองค์ 8 เพื่อสามารถนำมาใช้ป้องกันกิเลส เช่น รัก โลภ โกรธ หลง ได้

2.กำหนดมาตรฐานด้านวิชาการกับด้านศีลธรรมในแต่ละระดับชั้นการศึกษาให้สมดุลกัน การกำหนดมาตรฐานเช่นนี้ย่อมทำให้ทั้งผู้เรียนและผู้สอนตระหนักถึงความสำคัญของ มาตรฐานทั้ง 2 ด้านกล่าวคือ

- 1) **ด้านครู** ผู้สอนทุกคนทุกวิชาจะไม่มุ่งเน้นเฉพาะความสำคัญด้าน วิชาการดังที่เคยปฏิบัติกันมานานแล้ว แต่จะตั้งใจสร้างกุศโลบายเพื่อ ปลุกฝังอบรมบ่มนิสัยบรรดาศิษย์ของตน ไม่ว่าจะเกะกะเกะอย่างไร ให้เป็นคนเรียนเก่งและเป็นคนดีให้ได้ นับเป็นการปลูกจิตวิญญาณ แห่งความเป็นครูขึ้นมาอย่างจริงจัง
- 2) **ด้านศิษย์หรือผู้เรียน** ศิษย์ทั้งหลายย่อมมีปัญหาสามารถมองเห็น ความปรารถนาดีและความเมตตาจากครูที่ครูมีต่อตน จึงเกิดความ สำนึกในพระคุณของครู ทำให้เกิดความเคารพรักครู และพร้อมที่จะ พัฒนาตนเองให้ก้าวหน้าขึ้นทั้งด้านวิชาการและศีลธรรม ซึ่งก็เป็น การปลูกจิตวิญญาณแห่งการเป็นศิษย์อย่างดีเลิศอีกเช่นกัน

3.สร้างกรอบมาตรฐานศีลธรรมขั้นพื้นฐาน สำหรับกรอบมาตรฐานศีลธรรมขั้นพื้นฐาน ตามหลักพระพุทธศาสนา ซึ่งจะทำให้คนเราครองชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุขตามอัตภาพ ประกอบด้วยสาระสำคัญ 4 ประการ คือ³¹

1) **มีความรับผิดชอบต่อศีลธรรมในตน** หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งว่า ไม่ทำ ความเดือดร้อนให้ตัวเอง โดยเว้นจากการประพฤติกกรรมกิเลส 4 ประการตลอดชีวิต คือ 1) การฆ่า สัตว์ 2) การลักทรัพย์ 3) การประพฤติดมในกาม และ 4) การพูดเท็จ ซึ่งก็คือศีล 4 ข้อแรกใน ศีล 5 นั่นเอง

2) **มีความรับผิดชอบต่อศีลธรรมสังคม** หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งว่า ไม่ทำ ความเดือดร้อนให้สังคมด้วยการไม่มีอคติ 4 หรือความลำเอียง 4 ประการ ได้แก่ 1) ฉันทาคติ : ลำเอียงเพราะรัก 2) โทสาคติ : ลำเอียงเพราะโกรธ 3) โมหาคติ : ลำเอียงเพราะหลง 4) ภยาคติ : ลำเอียงเพราะกลัว กล่าวคือ เมื่อใดก็ตามที่มีความลำเอียงเกิดขึ้นย่อมเป็นการสนับสนุนให้เกิด ความเห็นผิดเป็นมิจฉาทิฐิวาดต้องทำชั่วจึงได้ดีเมื่อนั้นความเชื่อในเรื่องกฎแห่งเหตุและผลตามความ เป็นจริงตามธรรมชาติ

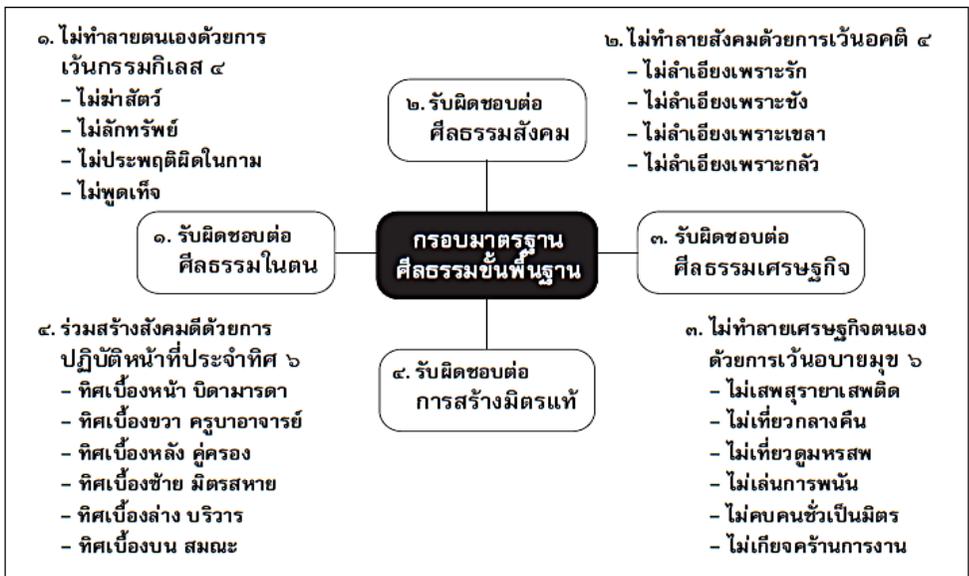
- 3) **มีความรับผิดชอบต่อศีลธรรมเศรษฐกิจ** หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งว่า ไม่ทำความเดือดร้อนด้านเศรษฐกิจด้วยการเว้นขาดจากอบายมุข 6 ประการ ได้แก่ 1) ต้มสุราและของมีนเมา 2) ขอบเที่ยวกลางคืน 3) ขอบเที่ยวดูการละเล่น 4) เล่นการพนัน 5) คบคนชั่วเป็นมิตร 6)

³¹ เรื่องเดียวกัน. หน้า 45.

เกียจคร้านการทำงาน ที่ได้ก็ตามเมื่อมีอบายมุขแพร่หลาย ที่นั่นย่อมเกิดลัทธิบูชาเงินเป็นพระเจ้า ยึดถือว่าเงินสำคัญกว่าสิ่งใด เพราะคิดว่าเงินสามารถซื้อหาความสุขทางเนื้อหนังได้ เงินจึงสำคัญยิ่งกว่าศีลในที่สุด

- 4) มีความรับผิดชอบต่อการสร้างมิตรแท้ให้แก่สังคม หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งว่า ร่วมสร้างคนดีให้เกิดขึ้นด้วยทิศ 6 ทิศ 6 คือกลุ่มคน 6 กลุ่มที่แวดล้อมใกล้ชิดกับตัวเรามากที่สุดในลักษณะเฉพาะ กลุ่มคนทั้ง 6 นี้ จัดเป็นหน่วยของสังคมที่เล็กที่สุด สมบูรณ์ที่สุดและสำคัญที่สุดในการปลูกฝังศีลธรรมให้แก่ตัวเราเองและสังคม โดยมีตัวเราเป็นศูนย์กลาง แล้วแวดล้อมด้วยบุคคลใกล้ชิดอีก 6 กลุ่ม หากมีการจัดการศึกษาที่ทำให้กลุ่มคนแต่ละทิศ สามารถปฏิบัติตนต่อกันตามหน้าที่ ที่พระพุทธร่องค์ทรงกำหนดไว้ได้อย่างถูกต้อง ครบถ้วนและเหมาะสม บุคคลก็จะมีประสิทธิภาพสูงสุด ในการสร้างมิตรแท้ให้แก่สังคมและประเทศชาติ ซึ่งจะยังผลให้สามารถลดสังคมส่วนใหญ่ ให้เจริญก้าวหน้าได้อย่างรวดเร็ว

แผนภาพที่ 1 กรอบมาตรฐานศีลธรรมขั้นพื้นฐาน

ที่มา: พระภาวนาวิริยคุณ (เผด็จ ทตตชีโว) ศาสตร์และศิลป์แห่งความเป็นครู กรุงเทพฯ: สกสค.ลาดพร้าว, 2537. หน้า 52.

7.สรุป

การจัดการศึกษาที่กำหนดให้มาตรฐานวิชาการสมมูลกับมาตรฐานศีลธรรม และมาตรฐานศีลธรรมก็อยู่ในกรอบของมาตรฐานศีลธรรมขั้นพื้นฐาน 4 ประการ ซึ่งล้วนเป็นเรื่องการปลูกฝังความรับผิดชอบทั้งสิ้น อีกทั้งผู้คนในสังคมต้องร่วมมือกันปฏิบัติจริยธรรมมีองค์ 8 อย่างเข้มแข็งเป็นระบบ ก็จะทำให้สังคมเต็มไปด้วยมิตรแท้ นั่นคือสันติสุขอย่างแท้จริงและยั่งยืนย่อมต้องเกิดขึ้นในสังคมอย่างแน่นอน

การศึกษาตามแนวพุทธจึงเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยเน้นการพัฒนาเรื่องของจิต ซึ่งเรื่องของจิตนี้เป็นเรื่องที่พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญเป็นอย่างมาก ดังมีคำกล่าวที่ว่า จิตของบุคคลที่ฝึกดีแล้ว ย่อมนำสุขมาให้³² ซึ่งจะเป็นการพัฒนาที่ถูกต้อง ครบถ้วน ด้วยการพัฒนาคนทั้งด้านพฤติกรรมทางกาย วาจา ใจ และคนที่พัฒนาครบถ้วนตามนี้จะเป็นแกนกลางให้เกิดการปรับเปลี่ยนบูรณาการในระบบความสัมพันธ์ขององค์กรรวมใหญ่ของการพัฒนาคือ ทั้งมนุษย์ สังคม และธรรมชาติสิ่งแวดล้อม แต่การพัฒนาเช่นนี้จะมีผลสัมฤทธิ์ได้ ต้องพัฒนาอย่างสม่ำเสมอ จนกระทั่งเกิดพฤติกรรมทางกาย วาจา ใจ ที่ไม่สร้างทุกข์ หรือปัญหาให้แก่ตนเอง และสังคม แต่จะนำไปสู่การดำเนินชีวิตที่มีความสุข ดังนั้นไม่ว่าเวลาจะผ่านไปนานเท่าใดผลสัมฤทธิ์นั้นก็จะไม่เปลี่ยนแปลง อย่างนี้จึงจะเรียกว่า การศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนตามแนวพุทธอย่างแท้จริง³³

ในปัจจุบันผู้ที่อยู่ในวงการศึกษาดังกล่าวให้ความสนใจแต่เฉพาะการทำมาหาเลี้ยงชีพอยู่ในโลกนี้เท่านั้น มิได้มีวิสัยทัศน์กว้างไกลไปถึงชีวิตหลังความตายในโลกหน้า จึงมิได้สนใจเรื่องการปิดนรกและเปิดสวรรค์ให้แก่ตนเอง ทั้งๆ ที่ศาสดาในแต่ละศาสนา ได้มองไปถึงเรื่องนรกและสวรรค์ทั้งสิ้น นี่คือการผิดพลาดอย่างร้ายแรงในการจัดการศึกษา อันเป็นปัจจัยให้เกิดมิตรเทียมขึ้นมากมาย และก่อให้เกิดความสับสนวุ่นวายในสังคมโดยที่ไม่รู้ว่าจะแก้ไขปัญหากันอย่างไร นอกจากนี้จะต้องเริ่มต้นที่การจัดการศึกษาให้มีมาตรฐานศีลธรรมควบคู่ไปกับมาตรฐานวิชาการ จึงจะเกิดผลสัมฤทธิ์เป็นพัฒนาการ การศึกษาที่ยั่งยืนตามแนวพุทธได้

บรรณานุกรม

- กฤษณมูรติ บรรยาย. นวลคำจันทา (แปล). การศึกษา และ สำคัญสำคัญของชีวิต กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), พ.ศ.2556
- ปกรณ์ ปรีชากร. **ทฤษฎีและแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา** กรุงเทพฯ : สามเจริญพานิช, 2538.
- พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525.** พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์, พ.ศ. 2538
- พระเทพวิสุทธิกวี (ทิจิตร ฐิตวณฺโณ). **การบริหารจิต.** พิมพ์ครั้งที่ 7 กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย, พ.ศ.2546.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **การพัฒนาที่ยั่งยืน.** กรุงเทพมหานคร :สำนักพิมพ์ มูลนิธิพุทธธรรม,

³² ขุ.ธ.(ไทย) 25/13/ 14.

³³ ดลนพัฒน์ ยศธร, การนำเสนอรูปแบบการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนตามแนวพุทธศาสตร์

พ.ศ.2539

- **พจนานุกรมฉบับประมวลศัพท์** กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พ.ศ. 2542.
- พระภาวนาวิริยคุณ (เผด็จ ทตตชีโว) ศาสตร์และศิลป์แห่งความเป็นครู กรุงเทพฯ: สกสค.ลาดพร้าว, พ.ศ.2537.
- พระราชวรมณี, (ประยุทธ์ ปยุตโต). **ทางสายกลางของการศึกษาไทย** (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ : คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, พ.ศ.253๐.
- ภัทรระ ฉลาดแพทย์. **1๐๐ วิชา "ยอดคน" ที่ห้องเรียนไม่มีสอน**. กรุงเทพฯ: แสบปี๊บ, พ.ศ.2558. มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พ.ศ.2539.
- รศ.พิมพ์พรรณ เทพสุเมธานนท์และคณะ. **หลักการศึกษ**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, พ.ศ. 2544.
- สนธยา พลศรี. **ทฤษฎีและหลักการพัฒนารวมชน** (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, พ.ศ. 2547.
- ภิญโญ สาร **ปรัชญาการศึกษาไทย วารสารสภาการศึกษาแห่งชาติ 5**. (กุมภาพันธ์ 2514) : (กุมภาพันธ์ 2514) : 22 , พ.ศ.1421

วิทยานิพนธ์

- ดลพัฒน์ ยศธร การนำเสนอรูปแบบการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนตามแนวพุทธศาสตร์ **ปริญญาครุศึกษบัณฑิต สาขาพัฒนศึกษา ภาควิชาสารัตถศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย** พ.ศ. 2542.
- สุทธิพร รัตนธรร ศรีธธา ศึกษาการพัฒนาที่ยั่งยืนแนวพุทธในทัศนะของพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) **ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**, พ.ศ. 2553.

แหล่งออนไลน์

- กาญจนา เกรียงซี. วารสาร **สมาคมนักวิจัย ปีที่ 21 ฉบับที่ 2 พฤษภาคม - สิงหาคม 2559**.
Journal of the Association of Researchers Vol.21 No.2 May - August 2016
http://www.ar.or.th/ImageData/Magazine/10042/DL_10266.pdf?t=636697170966756621
- ดร.สุริยา เหมตะศิลป์. **ศึกษาศาสตร์กับการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน**. คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ. 29 สิงหาคม 2559.ที่มา:
<https://www.google.co.th/search?q>
- รองศาสตราจารย์ศรีมงคล เทพเรณู **การศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ปีที่พิมพ์ : พ.ศ. 2558**
“What is Sustainability?” Research on the Scientific Basis for Sustainability.
January 2006. http://www.sos2006.jp/english/rsbs_summary_e/about-rsbs.html (June 2007).